

Antoni Puigvert i Gorro. Els epònims de Puigvert

Els epònims

Operació o intervenció de Puigvert. Uretrocistorràfia intravesical¹, utilitzada habitualment en les infeccions tuberculosos de l'aparell urinari (gairebé no s'empria actualment)². Suposava la reimplantació de l'urèter en la bufeta urinària afectada de tuberculosi. Segons Díaz-Rubio³, cal anomenar també operació de Puigvert la nefrectomia parcial que l'uròleg aconsellà inicialment per al tractament de la litiasi.

Megacaliosi o malaltia de Puigvert. Malaltia dels calzes renals descrita per Puigvert l'any 1963^{4,5} amb dilatació i deformació de totes les cavitats caliculars, amb la pelvis renal poc o gens alterada i el parènquima cortical del ronyó normal; només hi ha disminució medul·lar en el seu volum i alteració en la seva forma, fet que contribueix a l'augment de la cavitat calicular⁶.

Antoni Puigvert i Gorro, l'home

Antoni Puigvert i Gorro (Figura 1) va néixer a Santa Coloma de Gramenet el 26 d'abril de 1905, fill d'un metge nascut a Seròs, al Segrià. Estudià Medicina a la Universitat de Barcelona on es llicencià l'any 1928⁷. A la facultat fou alumne intern del catedràtic d'anatomia i professor d'urologia Manuel Serés i Ibars (1888-1928), amb qui es va iniciar en l'especialitat. Serés era un home jove que, amb 34 anys, va arribar com a catedràtic a Barcelona i que havia estudiat urologia a París. Serés tenia bons contactes polítics a l'època, i l'any 1924 fou nomenat degà de la Facultat de Medicina de Barcelona pel govern de Primo de Rivera⁸. Malauradament, va morir prematurament d'una greu afecció renal, i Puigvert es va quedar sense mestre i protector. Per alguna raó no es va entendre amb el nou catedràtic, Salvador Gil i Vernet, i va haver

Figura 1. Antoni Puigvert i Gorro (1905-1990).

d'exercir la professió des de baix per sortir endavant. Nogensmenys, un pacient agraït li finançà una estada de formació a l'*Inselspital* de Berna, on va ampliar estudis amb Wildbolz l'any 1932, i també visità l'*Hôpital Lariboisière* a París on es formà amb Félix Legue i Georges Marion³. Però l'any següent ja era de nou a Barcelona i guanyà la plaça de metge auxiliar del Servei d'Urologia de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau.

L'any 1941 fou important per Puigvert, ja que es doctorà a Madrid i fou nomenat metge ajudant. Tres anys després fundava la revista *Archivos Españoles de Urología* amb Martínez-Piñero i Pérez Castro; l'any 1951 la seva capacitat professional fou reconeguda amb el nomenament de director del Servei d'Urologia de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau. Puigvert procedí a la seva reorganització fins convertir-lo en l'Institut d'Urologia, que també passà a dirigir (1953)⁹.

Però Puigvert pensava en una obra encara més gran i, finalment, l'any 1961 va crear la Fundació Puigvert que comentem en una altra secció d'aquest capítol. Des d'aquesta institució realitzà una important obra docent en la formació de nous especialistes en urologia, tant de dins com de fora de l'Estat Espanyol. El reconeixement d'aquesta tasca li arribà l'any 1971 quan fou nomenat catedràtic extraordinari d'Urologia pel Ministeri d'Educació, adscrit a la recentment creada Facultat de Medicina de la Universitat Autònoma de Barcelona, que en aquests primers temps estigué ubicada a l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau.

L'activitat professional d'Antoni Puigvert fou molt àmplia. De molt jove publicà obres de gran interès com l'*Atlas de urografia* (1933), només quatre anys després de la realització de la primera urografia al món, o "Tuberculosis renal" (1936-37) que fou el número 103-104 de les *Monografies Mèdiques de l'Acadèmia*. Altres llibres importants foren *Endoscopia urinaria* (1939), que li suposà rebre el premi Rubio de l'*Academia Nacional de Medicina* de 1942 (Figura 2), *La tuberculosis genitourinaria* (1941), *Tratado de urografia clínica* (1944), *Tuberculosis urinaria y genital masculina* (1958), *Tratado de operatoria*

urológica (1981) y *Semiología medular del riñón. Estudio clínico y radiográfico* (1981). Puigvert també és conegut per la invenció de nous instruments quirúrgics com la sonda de Béniqué, la bàscula per a la cirurgia prostatoperineal,³ la xeringa per pielografia de 20 ml a propulsió amb rosca i ajust especial per a les sondes ureterals (coneguda com "sonda tutor de Puigvert" –un altre epònim–), la pinça de branques desiguals, el separador doble i la pinça de dissecció i sutura¹⁰.

Puigvert fou honorat amb nombroses distincions al llarg de la seva vida. El 20 d'abril de 1952 fou nomenat membre numerari de l'Acadèmia de Medicina de Barcelona on prengué possessió amb el discurs *Tumores de vejiga; evolución y fundamentos de clasificación anatómo-clínica*, que fou contestat per Joaquim Trias i Pujol. A més, rebé diverses condecoracions espanyoles, com la Medalla d'Or al Mèrit del Treball, l'Ordre Civil de Sanitat, les Grans Creus de les Ordres d'*Isabel la Católica* i d'*Alfonso X el Sabio*, la Medalla d'Or de Barcelona i la Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya. Entre els reconeixements estrangers destaquen la *Croix de Chevalier de la Légion d'Honneur* (França) i les Grans Creus de les Ordres de *Mayo* i del *Libertador* (Argentina), així com altres de Brasil, Xile, Santo Domingo i Panamà. També fou nomenat professor honorífic d'universitats d'Argentina, Brasil, Xile, Califòrnia i Israel⁹.

Puigvert fou un d'aquells personatges difícils de trobar que de tant en tant apareixen a la societat catalana. De fort caràcter, d'opinions arrelades i, de vegades, polèmiques, exigent de la feina ben feta, magnífic gestor, treballador d'inacabables jornades, fou durant la seva vida el que podríem anomenar un personatge políticament eclèctic. Les seves bones relacions amb el règim franquista, fins l'extrem que el general Franco va inaugurar la Fundació l'any 1966, no impediren que Puigvert fos escollit diputat al Parlament de Catalunya per Esquerra Republicana de Catalunya només onze anys després. Tot un saber navegar en les difícils aigües de la política per algú que era fonamentalment un professional de la medicina.

Antoni Puigvert va morir a Barcelona el 18 de maig de 1990 després de viure vuitanta-cinc anys plens de treball i de realitzacions.

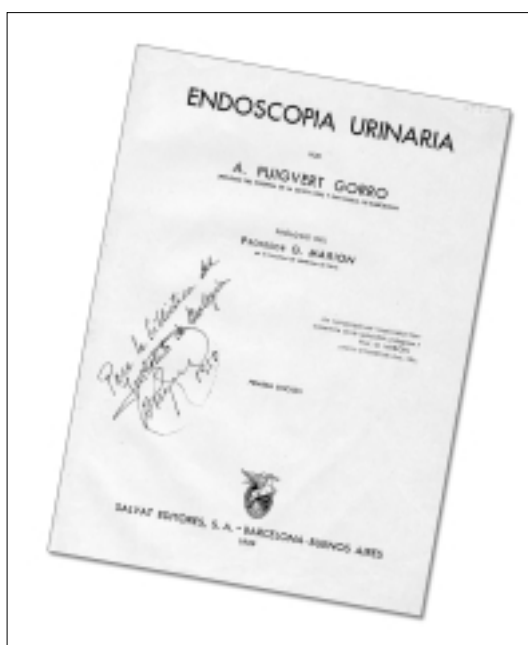

Figura 2. Reproducció de la portada de l'obra de Puigvert publicada l'any 1933.

La Fundació Puigvert

Aquesta institució és, sens dubte, la gran obra de Puigvert, per la que va viure i treballar tota la maduresa de la seva vida. Quan va ser nomenat cap del Servei d'Urologia de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, Puigvert pensà en la necessitat de crear un centre monogràfic dedicat a les malalties urològiques. La seva idea era ampliar i millorar l'Institut d'Urologia que havia creat l'any 1943 a la seva clínica privada. Aquest Institut tenia 38 llits, dels quals gairebé la tercera part eren per a pacients amb limitats recursos econòmics. El seu desig de traslladar-lo a l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau fou finalment acceptat per la Molt Il·lustre Administració, després de difícils negociacions. L'Hospital va cedir el Pavelló de l'Assumpció, on ja estava ubicat el Servei d'Urologia, que passà a denominar-se Institut d'Urologia i, des de l'any 1954, començà un programa de formació postgraduada per especialitzar-se en urologia, un precedent del programa de MIR actual.

Finalment, la Fundació es creà a partir del Servei d'Urologia de l'Hospital i d'un nou edifici annex d'entrada pel carrer Cartagena (Figura 3)¹¹.

Puigvert contribuï a la creació de la Fundació amb el producte de la venda de la seva clínica particular, la donació de la seva biblioteca i l'aportació dels arxius de 64.000 històries clíniques⁹. L'any 1966 s'inaugurà el nou edifici amb la presència de les màximes autoritats polítiques de l'època, i l'any següent s'inicià una escola d'especialització precursora del sistema MIR actual, on es formaren nombrosos metges espanyols i llatinoamericans. Amb visió de futur, Puigvert no dedicà la institució només a la urologia, la va concebre com un centre de tractament integral de les malalties de l'aparell genitourinari, on també s'integraren nefròlegs i andròlegs.

La Fundació Puigvert nasqué amb la vocació d'oferir el millor tractament possible per a les afeccions que eren el motiu de la seva creació. El seu creador podia tenir una personalitat discutida, però no se li pot negar una gran dedicació a la seva professió, així com un desig constant i exhaustiu de fer que les coses rutlessin de la millor forma possible. El prestigi assolit per la Fundació des del principi, incrementat amb el pas del temps, l'ha convertit en una de les institucions capdavanteres de la pràctica urològica en l'àmbit internacional. Una vegada desapare-

Figura 3. La Fundació Puigvert dins del marc de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau.

gut el seu fundador, aquesta continuïtat confirma que Puigvert sabia escollir sense cap dubte els seus col·laboradors entre els millors professionals de cada àrea.

La megacaliosi o malaltia de Puigvert

L'any 1963 Puigvert publicà a Medicina Clínica⁴ un article on analitzava el problema de la interpretació i denominació de les dilatacions dels calzes renals. Mitjançant els criteris radiològics, distingia entre la "megacaliosi", mal anomenada hidronefrosi "intrarenal" segons ell, de la caliectàsia generalitzada o hidrocaliectàsia de l'hidrocalze, del diverticle calicular, nefrògen o pielògen, de les cavitats residuals comunicants amb un calze i del niu litògen calicular. Després d'una revisió de la literatura mèdica on mostrava la confusió existent, Puigvert proposà el terme "megacaliosi" per anomenar les malalties caliculars, degeneratives o hipoplàstiques, caracteritzades per un augment en el nombre, grandària i volums dels espais caliculars amb deformació d'aquests i sense elements obstructius que expliquin la seva aparició. En canvi, la hidrocaliectàsia era la distensió d'un

o d'un grup de calzes menors que conflueixen en un de major, deguda a l'obstrucció del coll del calze, amb la conseqüent acumulació d'orina i la dilatació que l'acompanya. Aquesta retenció era un dels elements per realitzar el diagnòstic diferencial amb la megacaliosi. Després d'unes consideracions sobre l'origen, la semiologia urogràfica i la conducta terapèutica, Puigvert acabava escrivint: *"En resum, hem d'entendre per megacaliosi la malformació calicular generalitzada amb distensió d'aquestes cavitats per aprimament hipoplàsic medul·lar, sense modificació de la cortical, ni alteració funcional del ronyó ni de la pel·vis renal, i amb absència de retenció en ambdues cavitats"*.⁴ L'entitat descrita per Puigvert trigà algun temps en ser reconeguda i cal esperar fins el 1973, quan el nord-americà Gittes parla per primera vegada de malaltia de Puigvert al món anglosaxó. Nogensmenys, aquesta proposta no triomfà i l'entitat descrita es coneix com *congenital megacalyces*, *megacalyces* o *megacalycosis*, aquest darrer un terme que modifica lleugerament el proposat per Puigvert⁶. En aquest cas, però, l'epònim no arribà a quallar, sense que aquest fet tregui interès a l'observació realitzada per l'uròleg català.

Referències bibliogràfiques

1. Foz i Sala M, Llauredó i Miret E, Ramis i Coris J, coordinadors. Diccionari enciclopèdic de medicina. 2ª ed. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 2000; 1310.
2. Diccionario terminológico de ciencias médicas. 12ª ed., reimpressió ampliada. Barcelona: Salvat Editores, S. A., 1990; 822.
3. Díaz-Rubio M. 100 médicos españoles del siglo XX. Madrid: You & Us, 2000.
4. Puigvert A. Megacaliosis: diagnóstico diferencial con la hidrocaliectasia. Med Clin (Barc) 1963; 41: 294-302.
5. Puigvert A. La megacaliosis: disembríoplasia de las pirámides de Malpighio. Rev Clin Esp 1963; 91: 69.
6. Vela Navarrete R. La megacaliosis o enfermedad de Puigvert. Rev Clin Esp 1981; 163: 431-433.
7. Gran Enciclopèdia Catalana. Volum 9. 2ª ed. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1987: 308.
8. Corbella J. Història de la Facultat de Medicina de Barcelona 1843-1985. Barcelona: Fundació Uriach 1838; 1996; 211.
9. Anònim. Antoni Puigvert Gorro 1905-1990. Rev Real Acad Med Barc 1991; 6: 55-56.
10. Enciclopedia biográfica española. Barcelona: J. M. Massó, 1955; 443-444.
11. Raventós J, Garcia A, Piqué C. Història de la medicina catalana sota el franquisme i les seves conseqüències. Barcelona: Hacer, 1990.